

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВИХ ФАКТОРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

МАЛЯРЕЦЬ Л. М.

доктор економічних наук

ПРОСКУРНІНА Н. В.

аспірант

Харків

Однією з передумов інтеграції економіки України в світове господарство є конкурентоспроможність підприємств, що ведуть зовнішньоекономічну діяльність на міжнародних ринках. Тому управлінські рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності підприємства (ЗЕДП) мають ґрунтуватись на об'єктивній науковій основі з врахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що впливають на ефективність цієї діяльності. Відомо, що ефективність ЗЕД підприємства визначається ступенем охоплення сфер регулювання і досконалості та ліберальності законодавства.

Початково ЗЕД організується на підприємстві згідно діючих законів, але поправки до законів, що періодично вносяться, відчутно впливають на ефективність діяльності підприємства. Отже, для розроблення об'єктивних управлінських рішень необхідно знати зовнішні чинні фактори, що істотно вплинули на результати діяльності підприємства, але при цьому враховувати вплив і внутрішніх факторів функціонування зовнішньоекономічної діяльності [1].

Зазвичай на підприємстві визначаються внутрішні фактори, а вплив зовнішніх факторів оцінюється експертним шляхом. Такий аналіз є обмеженим і надзвичайно наближеним. Слід використовувати математичні інструменти і відповідні моделі для точного вимірювання впливу факторів. Зупинимось спочатку на встановленні специфікації моделі сучасного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Нормативним документом, який істотно впливає на результати зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств є Митний кодекс України (МКУ), який був прийнятий Верховною Радою України 12 грудня 1991 року і введений в дію з 1 січня 1992 року [1].

Останнім часом в Митному Кодексі України були зроблені поправки, що впливають на діяльність підприємства, яке веде ЗЕД. Основними поправками, що впливають на ЗЕДП є:

- № 359-V (359-16) від 16.11.2006, ВВР, 2007, № 3, ст. 28 (p_{11});
- № 548-V (548-16) від 09.01.2007, ВВР, 2007, № 12, ст. 105 (p_{12});
- № 107-VI (107-17) від 28.12.2007, ВВР, 2008, (p_{13});
- № 1349-VI (1349-17) від 19.05.2009, ВВР, 2009, № 39, ст. 551 (p_{14}) [2].

Наступний законодавчий акт, який регулює відносини в зовнішньоекономічній сфері, безперечно, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. Закон складається з 7 розділів і 39 статей. Зміни, які були внесені до цього закону істотно вплинули на ефективність ЗЕД підприємства. За період існування цього Закону зміни до нього вносилися більш як 20 законами України і торкнулися 15 із 39 його статей. Змінювалися не лише статті, а й їх частини. Загальна кількість таких змін становить понад 70. Теоретичний аналіз цих змін дозволив виділити чотири основних поправки, які істотно вплинули на ЗЕДП:

- № 139-V (139-16) від 14.09.2006, ВВР, 2006, № 43, ст. 419 (p_{21});
- № 358-360-V (358-16) від 16.11.2006, ВВР, 2007, № 2, ст. 15, ст. 29 (p_{22});
- № 253-VI від 10.04.2008 (p_{23});
- від 09.02.2009 № 923-VI (p_{24}) [3].

Одним з основних документів, що регулює зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств є Закон України «Про єдиний митний тариф», який був прийнятий 5 лютого 1992 року.

Протягом часу, що аналізується, теоретично було встановлено, що в цьому законодавчому акті основними поправками, які вплинули на ЗЕДП, є такі:

- № 3333-IV (3333-15) від 12.01.2006, ВВР, 2006;
- № 22, ст. 182 (p_{31}), № 962-V (962-16) від 19.04.2007 (p_{32});
- № 1342-VI (1342-17) від 19.05.2009, ВВР, 2009, № 694-VI (694-17) від 18.12.2008, ВВР, 2009, № 16, ст. 219 (p_{33});
- № 694-VI (694-17) від 18.12.2008, ВВР, 2009, № 16, ст. 219 (p_{34});
- № 1342-VI (1342-17) від 19.05.2009, ВВР, 2009, № 38, ст. 537 (p_{35});
- № 1563-VI (1563-17) від 25.06.2009, ВВР, 2009, № 51, ст. 757 (p_{36});
- № 2372-VI (2372-17) від 29.06.2010, ВВР, 2010, № 37, ст. 492 (p_{37});
- № 2372-VI (2372-17) від 29.06.2010, ВВР, 2010, № 37, ст. 492 (p_{38}) [4].

І останнім серед нормативних актів, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств є Закон України «Про податок на додану вартість», який є одним з основних податкових джерел формування дохідної частини бюджетів країн ЄС, в Україні, з моменту його введення у 1992 році, аналогічно з країнами Європейського союзу, зайняв одне з найбільш значущих місць у національній економіці.

Теоретичний аналіз цього закону дозволив відокремити п'ять основних поправок, що впливають на ЗЕДП.

Це:
 – № 273-V (273-16) від 19.10.2006, ВВР, 2006, № 50, ст. 502 (p_{41});
 – № 760-V (760-16) від 16.03.2007, ВВР, 2007, № 23, ст. 301 (p_{42});
 – № 760-V (760-16) від 16.03.2007, ВВР, 2007, № 23, ст. 301 (p_{43});
 – № 107-VI (107-17) від 28.12.2007, ВВР, 2008, № 5–6, № 7-8, ст. 78 – зміни діють по 31 грудня 2008 року (p_{44});
 – № 2372-VI (2372-17) від 20.05.2010, ВВР, 2010, № 30, ст. 39 (p_{45}) [5].

Аналіз змістовної моделі впливу зовнішніх і внутрішніх факторів ефективності ЗЕДП встановив, що саме за допомогою побудови регресійних моделей з *dummy*-змінними можна дослідити вплив зовнішніх законодавчо-правових факторів, які є якісними за своєю природою й не вимірюються за числовою шкалою.

Зазвичай в моделях вплив якісного фактору виражається фіктивною змінною, яка визначає два протилежні стани якісного фактора [6]. Наприклад, «фактор діє» і «фактор не діє». В цьому випадку фіктивна змінна може виражатись в двоїстій формі:

$$D = \begin{cases} 0, \text{ фактор не діє,} \\ 1, \text{ фактор діє.} \end{cases}$$

Тобто, $D = 0$, якщо поправка до закону не діє на підприємствах, $D = 1$, якщо поправка до закону діє на підприємствах [7].

Для вирішення задачі визначення впливу законодавчо-правових факторів слід дослідити залежність кількісної ознаки, що є валютною ефективністю експорту продукції, від декількох якісних зовнішніх факторів та декількох внутрішніх кількісних факторів. Економетрична модель в такому разі представляється у вигляді:

$$y = \beta + \gamma_1 D_1 + \dots + \gamma_k D_k + \gamma_{k+1} x_1 + \dots + \gamma_{k+p} x_p,$$

де $\gamma_1, \gamma_2, \dots, \gamma_k$ – коефіцієнти регресії при *dummy*-змінних (якісних змінних) в моделі;

D_1, D_2, \dots, D_k – якісні змінні (*dummy*-змінні);

$\gamma_{k+1}, \gamma_{k+2}, \dots, \gamma_{k+p}$ – коефіцієнти регресії при кількісних змінних в моделі;

x_1, x_2, \dots, x_p – кількісні змінні.

Відомі спеціалісти з проблем аналізу ЗЕДП рекомендують аналізувати даний вид діяльності в трьох аспектах: ефективності зовнішньоекономічної діяльності [8,9,10]; динаміки змін основних показників [11]; показників структури зовнішньоекономічної діяльності [1, 12]. Тому для врахування внутрішніх факторів ЗЕДП слід взяти показники, що відображають ці три аспекти, а саме: показники ефективності: x_1 – валютна ефективність експорту, x_2 – економічна ефективність експорту, x_3 – ефективність реалізації продукції на внутрішньому ринку; інтенсивні показники динаміки змін: y_1 – індекс вартості експортованої продукції, y_2 – індекс ціни експортованої продукції, y_3 – індекс фізичного обсягу експортованої продукції, y_4 – індекс кількості експортованої продукції, y_5 – виконання плану за експортом, y_6 – виконання плану реалізації на внутрішньому ринку; показники структурних зрушень: z_1 – питома вага

даного виду продукції в загальному обсязі експорту, z_2 – питома вага даного виду продукції в загальному обсязі виробництва, z_3 – питома вага накладних витрат в собівартості експорту, z_4 – коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортні операції. В якості результативного показника ЗЕДП доцільно взяти валютну ефективність експорту продукції підприємства [13].

Наприклад, для управління ЗЕД Харківського машинобудівного підприємства ВАТ «АВТРАМАТ» було важливо встановити як об'єктивні зовнішні та основні внутрішні фактори впливають на валютну ефективність експорту кожного з видів експортованої продукції, що виробляється на даному підприємстві: тракторних поршнів (x_{11}), автомобільних поршнів (x_{12}), поршнів ВАЗ (x_{13}), тепловозних поршнів (x_{14}). За специфікацією слід розробити моделі з *dummy*-змінними, що є якісними змінними – поправками до основних законів, що регулюють ЗЕДП: Митного кодексу України, Закон «Про ЗЕД», Закон «Про Єдиний митний тариф», Закон «Про Податок на додану вартість».

Для обчислення економетричних моделей з *dummy*-змінними доцільно використати статистичний пакет Statgraphics Plus V5.1 International Professional. Обчислені економетричні моделі перевірялись на статистичну якість на основі таких критеріїв: значення коефіцієнта детермінації (R^2), статистики Фішера (F) та статистика Дарбіна-Уотсона (DW) [7]. Значимість коефіцієнтів регресії в моделі підтверджувалась t -статистикою Стьюдента.

Модель впливу поправок чотирьох основних законів, регулюючих ЗЕД, на валютну ефективність експорту продукції в цілому на підприємстві ВАТ «АВТРАМАТ» має вигляд:

$$x_1 = 0,2314 - 0,0377p_{13} - 0,0502p_{14};$$

$$F = 60,85, R^2 = 0,8774, DW = 1,404;$$

$$x_1 = 0,1614 + 0,102z_4 - 0,0495p_{23} - 0,0333p_{24};$$

$$F = 824,76 R^2 = 0,9936, DW = 2,0906;$$

$$x_1 = 0,2302 - 0,0736p_{35} - 0,00121p_{36};$$

$$F = 330,71, R^2 = 0,9749, DW = 2,4086;$$

$$x_1 = -0,4096 + 0,0953z_4 - 0,0288p_{43} +$$

$$+ 0,0377p_{44} - 0,0415p_{45};$$

$$F = 38,40 R^2 = 0,911, DW = 1,6946.$$

Таким чином, протягом періоду дослідження на валютну ефективність експорту на підприємстві істотний вплив мали не всі введені поправки до чотирьох основних законів, а лише третя і четверта поправки Митного кодексу України, третя і четверта поправки до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», п'ята і шоста поправки до Закону України «Про єдиний митний тариф», а також третя, четверта і п'ята поправки до Закону «Про податок на додану вартість». Всі інші поправки до цих чотирьох законів, що розпочали діяти протягом періоду дослідження, не вплинули на валютну ефективність ЗЕД ВАТ «АВТРАМАТ». Так, введення третьої і четвертої поправок Митного кодексу України знизили валютну ефективність експорту на підприємстві на 0,0872; введення третьої і четвертої поправок до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» знизили валютну ефективність експорту на підприємстві на 0,0828; введення п'ятої і шостої поправок до Закону України «Про єдиний митний тариф» на 0,0748; введен-

ня третьої і п'ятої поправок до Закону «Про податок на додану вартість» знизили на 0,0703, але з введенням четвертої поправки до даного закону валютна ефективність експорту на підприємстві збільшилась на 0,0377.

Відносно впливу внутрішніх факторів на ефективність ЗЕДП, то розроблені моделі дозволяють встановити рейтинг впливу, оскільки в модель включені відносні показники, що змінюються від 0 до 1. Так, на валютну ефективність експорту на підприємстві в цілому з внутрішніх факторів впливає тільки коефіцієнт віддачі коштів, вкладених в експортні операції. Інші внутрішні фактори зовсім не впливають на валютну ефективність експорту.

Отже, аналіз впливу факторів на ефективність зовнішньоекономічної діяльності має враховувати всі фактори, як зовнішні, так і внутрішні, тому що дослідження лише внутрішніх факторів впливу окремо від зовнішніх суб'єктивно.

На нашу думку, саме спільне вивчення факторів дасть можливість краще зрозуміти суть та характер процесів функціонування та розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства в сучасних умовах, а також істотно підвищить обґрунтованість стратегічних та оперативних управлінських рішень при веденні ЗЕД. В свою чергу, удосконалення законодавчої бази ЗЕДП за рахунок поправок в нормативних документах має враховувати напрямок впливу цих змін на ЗЕД, оскільки окремі підприємства можуть не витримати негативний вплив, навіть початковий, але значний для їх подальшого функціонування. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Вічевич А. М., Максимець О. В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності / А. М. Вічевич, О. В. Максимець: Навчальний посібник. – 2-ге видання, перероб. та доповн. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 216 с.

2. Митний кодекс України, затверджений ВРУ 28.11.2002 (зі змінами) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», затверджений ВРУ 16.04.91 (зі змінами) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Закон України «Про єдиний митний тариф», затверджений ВРУ від 05.02.1992 р. № 2097 – XII (зі змінами) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Закон України «Про податок на додану вартість», затверджений ВРУ 03.04.1997 р. № 168/97-ВР, зі змінами та доповненнями (зі змінами) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Пономаренко В. С. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем: монографія / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець; Харківський національний економічний ун-т. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 432 с.

7. Малярець Л. М. Економіко-математичне моделювання: навчальний посібник / Л. М. Малярець. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. – 312 с.

8. Миролюбова Т. В. Совершенствование внешнеэкономической деятельности предприятий в условиях рыночной экономики: Автореф. дис. / Т. В. Миролюбова. – Екатеринбург, 1992. – 20 с.

9. Яковлева А. И. Усовершенствование методов определения эффективности внешнеэкономической деятельности / А. И. Яковлев // Финансы Украины. – 1998. – № 9. – С. 28-34.

10. Дем'яненко А. Г. Формування моделі комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства / А. Г. Дем'яненко // Економіка, фінанси, право. – 2005. – № 2. – С. 22-28.

11. Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Навчальний посібник / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, І. Ю. Сіваченко та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 792 с.

12. Войтловский Н. В. Комплексный экономический анализ предприятия: Учебник для вузов. / Войтоловский Н. В., Калинина А. П., Мазурова И. И. – 1-е издание. – СПб.: Издательский дом «Питер», 2010 год, 576 стр.

13. Проскурніна Н. В. Обґрунтування системи підконтрольних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Проскурніна Н. В. // Управління розвитком. – 2011. – № 5 (102). – С. 187–189.